

הרב יחיאל אומן

בעניין תקנת עירובין בעוה"פ

הנה ידוע הפולמוס הגדול בדין תיקון העירובין, שהאריכו בו למענייתם רבותינו הפוסקים האחרונים בספריהם, ובראשם המשכנות יעקב (סי' קכ"ג) והבית אפרים (סי' כ"ו), וכלולות בזה כמה וכמה סוגיות נכבדות, ובעסקינו בסוגיות אלו סיכמנו מעט את הדברים, כפי אשר ידינו מגעת (ופשוט שאין לקחת מכאן צד לקולא ח"ו).

א.

מהי רה"ר והאם אפשר לתקנה

בגמ' בשבת ו. שנינו שיש ג' מיני רה"ר: א. סרטיא - היינו מסילה ההולכת מעיר לעיר ובוקעין בה הרבים, הנלמדת מהדרך שעם ישראל נסע בה מחניה לחניה. ב. פלטיא - מקום כינוס לרבים, כגון שוק מרכזי, הנלמד ממקום כינוס עם ישראל ללמוד תורה ממשה. ג. מבואות - שבתוך העיר - המפולשין מב' ראשיהם לסרטיא או לפלטיא [ואם נרצה לפרש את תוכן ג' הרשויות הללו, הרי שמכיון שגדר רה"ר עיקרו הוא במה שעומד לשימוש הרבים, א"כ סרטיא מהותה היא בהילוך ובקיעת הרבים בתוכה, פלטיא היא מקום הימצאות של רבים, אף שלא בדרך מעבר^א, ומבואות המפולשים גדרם הוא מקום המצטרף לעיקר רה"ר].

ודין תיקון רה"ר נתפרש בעירובין דף ו: , שסברו מתחילה דאפשר לערב רה"ר ע"י צוה"פ ולחי או דלת ולחי, ודחו דרה"ר לא מיערבא, כדאמרי רבנן לר"י גבי ב' בתים בב' צידי רה"ר, דאין מערבין רה"ר בכך אלא בדלתות, וכפי שכתבו התוס' (ב: ד"ה אלא מעתה) דהווי מחיצה מעלייתא לכ"ע. ונתבאר ברש"י דבעינן ב' דלתות (ואע"ג דבעלמא בג' מחיצות סגי, ביארו התוס' דדלת אין כוחה כמחיצה ממש להחשיב זאת ג')

א. שלכן כתב הרשב"א דאף פלטיא שדלתותיה ננעלות בלילה הויא רה"ר, כמו שכתב החכ"צ (ס"ט ל"ז), דגדר פלטיא הוא שיד כל אדם שוה בו, וזה לא מתבטל בנעילת הדלת, ואף שהפוסקים לא נקטו כן (כמו שכתב החכ"צ שם, דלא נמצא בשום פוסק זולתו, לא קדמון ולא אחרון), מ"מ לכאורה לא פליגו בעצם היסוד, אלא דסברו דמה שיש בו גדר רה"י גמור, דהיינו מחיצות, זה גובר על מהות הרה"ר של בקיעת הרבים, אבל עיקר גדר הפלטיא שוה לדידם ג"כ, דהוא מקום הימצאות הרבים.

האוּעֵר ◆ גיליון י"ז

רוחות סתומות, ורק ב' דלתות מועילות), וכן פסק הרמב"ם (פי"ז ה"י). אבל דעת ר"י בתוס' דסגי בדלת אחת, וכן פסק הרשב"א בעבוה"ק.

ועוד נחלקו הפוסקים אם בעינן ג"כ צוה"פ עם הדלת, שכתב התוס' רי"ד (בדף נט.) דהני דלתות מתירות רק בלילה, וביום נותר ע"י צוה"פ, וביאר החזו"א (סי' ע"ח אות ה') דהדלתות גורמות שלא יהא רה"ר אלא כרמלית, ושוב מהני צוה"פ להתירה (אבל הדלת עצמה אינה מחיצה, כדמוכח בהל' מזוזה [שמקום בלי צוה"פ אף שיש בו דלת אינו חייב במזוזה]). והרבה פוסקים (חת"ם סופר א' או"ח פ"ח, מהרש"ם א' קס ב, אבני נזר רע"ח) הקלו דלא בעי' צוה"פ מלבד הדלת (וכ"ז כמובן כשהדלת פתוחה בשבת).

והנוגע לעניינינו הוא האופן השלישי בגמ', מבואות שבעיר המפולשין לרה"ר, שלפ"ז יוצא שכל רחוב שרחבו הוא ט"ז אמות ומעלה יהיה דינו כרה"ר גמורה, וא"כ לא נמצא עיר שתהיה מותרת, אם לא בדלתות נעולות.

ב.

האם בעינן ס' ריבוא

והנידון הראשון שדנו הפוסקים בשאלה האם להתיר את הערים, הוא בתנאי של ס' ריבוא, שנחלקו בזה כל הראשונים והאחרונים, ובב"י הביא את הדיעות בזה.

ובראשונים המצריכים ס"ר, הביא את רש"י (שכתב כן בפירוש בכמה מקומות²), התוספות³, הרא"ש⁴, הסמ"ג, הסמ"ק, ספר התרומה והרוקח. ובב"א הוסיף והביא

ב. בעירובין ו, גבי כיצד מערבין רשות הרבים, פירש: "רשות הרבים ט"ז אמה ועיר שמצויים בה ס' רבוא". ושם בדף כד. ובדף נט. גבי עיר של יחיד ונעשית של רבים, פי' שהיו בה מתחילה פחות מס"ר ואח"כ נוספו לס"ר

ג. שבת ו: (ד"ה כאן) כתבו דמשמע קצת דאינה רשות הרבים אלא אם כן מצויין שם ס' רבוא כמו במדבר, ובדף סד: (ד"ה רבי ענני) לימדו זכות על נשי דידן שמוציאות לחצר, כיון דלית לן היום רה"ר, שאין שכיח טז"א וס"ר בוקעין. ובריש עירובין הביאו כן בשם בה"ג, וע' בב"א היאך למד מהבה"ג כן. ובמשכנ"י פקפק, דהתוס' בדף ו' כתבו בלשון ספק, ובדף סד: צירפו להא דאין טז"א הא דמוטב שיהו שוגגין.

ד. עירובין סי' ח', שהעתיקו בלא חולק, ובביצה פ"ג סי' ב כתב: "ואין לחוש שמא הביאה גוי דרך רשות הרבים, דלא שכיח האידנא רשות הרבים דס' רבוא בוקעין בו".

כן מרבנו ירוחם (חלק י"ז), ראבי"ה^ה, שבה"ל, רקאנטז, ש"ג בשם ריא"ז, האגודה, ותרוה"ד.

ומקור הלימוד להצריך ס"ר, משמע בתוס' דילפי' זאת מדגלי מדבר, שהיו ס"ר. והמשכנ"י הביא את קושית ר"ת, דניבעי כנגד טף ונשים, והוסיף להקשות דניבעי קרקע ישרה, ולכן כתב דהלימוד הוא ממחנה לוייה שהוא היה רה"ר, ששם היו מצויים ס"ר, שהביאו נדבה בבוקר בבוקר (והטף והנשים לא הביאו כל יום נדבה, ק"ו הערב רב. וכן אח"כ היו האנשים הולכים לדרוש את פני משה, אך לא הנשים והטף^ו).

ודיעות המחמירים דא"צ ס"ר, הביא שם את הרמב"ם (שסתם ולא הזכיר תנאי זה), הרמב"ן^י, הרשב"א^י, הג' מרדכי, הר"ן^ט והריב"ש (סי' ת"ה). ולדעתם אין שיעור למספר הרבים העוברין, אלא העיקר שלא יהיה מיוחד לאנשים מסוימים לבדם וכדו', רק שיהיה דרך ומעבר לכל בני האיזור, וכן בפלטיא, שתהיה מיועדת לרוב בני העיר.

ובדעת השו"ע עצמו משמעות המג"א דדעתו כהמקילין, וכ"כ הפמ"ג^ג. אך המחצה"ש ביאר דכוונתו להא דסי' ש"ג דמנהג העולם כדעת י"א, אבל באמת סבירא ליה עיקר כדעה א' להחמיר, וכ"כ תוספ"ש ומשכנ"י^א. ובאור לציון, בכללי

ה). שדן השואל להתיר עפ"י רש"י וסמך ידיו עליו.

ו). ובבי"א הביא מהגאון פנ"י לפרש לפ"ז הא דכתיב המלאכה היתה דים, דרש"י פירש בחומש חשבון מחצית השקל של ס"ר נשלם מאה ככר לאדנים המלאכה היתה דים, ומהחשבון הזה ראה שיש ס"ר והוי ר"ה גמור מעתה לכך צוה על הוצאה.

ז). עירובין נט. שהביא דעת רש"י, וכתב: "ולא ידענו מנין לו לרש"י כן שלא הוזכר בתלמוד בשום מקום", והוסיף להקשות מ"ט לא נזכר בתנאי רה"ר או בכרמלית שאין בו ס"ר, וסיים: "סוף דבר אין לנו אלא מה שמוזכר בתלמוד רשות הרבים שש עשרה אמה דגמרינן ממשכן, אבל דיורין לא ילפינן", וכע"ז ברמב"ן שבת נו. גבי תכשיטין.

ח). בתשובה ח"א סי' תשכב: "דע שיש רשות הרבים אף על פי שאינו רחב כל כך ואין עוברין ששים רבוא כסרטיא ופלטיא".

ט). שבת כו. "שלא מצינו שהזכירו חכמים ברשות הרבים דבעינן שיהו עוברים שם ס' רבוא בכל יום".

י). וביאר דאף על גב דהלכה כדיעה א' בסתם, היינו במפורש משא"כ כאן שאין מפורש להיפך, ובבי"א הוסיף שלא הכריע הב"י בזה דבר מצד סברת עצמו אלא מצד מנהגו בספרו להביא את דעת חכמי הספרדים לדעה מוסכמת כפי מנהגם ודעת החולקים ל"א.

יא). והוכיח כן מעוד מקומות בשו"ע דמשמע בסתימת דבריו דא"צ ס"ר, כגון בעיר של יחיד שהביא פי' הרמב"ם דהיינו קנין יחיד, ולא את פירש"י שהיו בה פחות מס"ר. ובבי"א דחה דהעדיף להביא פי' השוה לתרוויהו.

הוראה, כתב יסוד, עפ"י דברי המחבר בהקדמתו, דאף שהכריע לפי הרוב או כללים אחרים, אבל עדיין חשש למיעוט במקום דאורייתא וכדו', ולכן בסימן שמ"ה, דאיירי באיסור הוצאה דאורייתא, חשש השו"ע לסוברים שיש לנו היום דין רה"ר, אבל לענין תכשיטים, שאין איסורם אלא מדרבנן, לא חשש לכך, אלא התיר לצאת בכל התכשיטין ברחובות שלנו.

ואמנם המ"ב דעתו מוכחת להחמיר בזה, שבסי' שמ"ה (ס"ק כג) על דברי השו"ע כתב דמוכח בשו"ע שסבר לחומרא, ולכן אף שאין בנו כח למחות ביד הסומכין על דעה זו, מ"מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו, ובביה"ל הוכיח כן מעוד כמה מקומות בשו"ע דסבר כן, ואח"כ דחה את הטענה שרוב פוסקים לקולא, ומנה את כל שיטות הראשונים (שעמדו בפניו) בזה, וסיים דיוצא שרוב הראשונים מחמירים דלא בעי' ס"ר^(ב) (וע"ע בהערה בענין יחיד ורבים בדין^(א)), ולכן כל ירא שמים לא יסמוך להקל.

ואף שכאן כתב בלשון המשתמעת לכמה פנים, אמנם יש להוכיח שדעתו היתה להחמיר בלי שום ספק, (ורק שלא רצה לחתוך הדברים כנגד הרבה פוסקים, ולכן כתב לשון כזו), והיינו ממש"כ בסי' שכ"ט סק"ב לגבי הצלה מדליקה, דאם יכול להציל את החולה וקטן (שאינו נושאין א"ע) לישא אותם דרך ר"ה, "מוטב לכבות דלא הוי כ"א

(ב). והנה בשבט הלוי (ח, צז) כתב על דברי המ"ב, דהרי למעשה הבי"א הוכיח מעוד כו"כ ראשונים שדעתם להקל, וא"כ יתכן דכהיום נמצא שרוב מקילין, ואזדא טענת המ"ב להחמיר.

אמנם לכאורה מוכח במ"ב דלא בנה את החומרא על הרוב, אלא כתב הרוב כתשובה לטענת המג"א דרוב מקילין, ועוד ראיתי תמהים ע"ז, דצ"ע לומר דלא ידע המ"ב מהבי"א (אף שמבואר במקו"א במ"ב שלא היה לו את הספר בי"א, אמנם את המשכנ"י ודאי ראה, והמשכנ"י הביא את דבריו בדחייתו עליהם).

ולכן מסתבר כמו שכתבנו, דהעדיף המ"ב לצדד דרוב מחמירים, כיון דנטיית הסוגיא לדידיה היתה להחמיר, או שסמך על עדות הריטב"א דרוב גאונים סברו כן, ואף שאנו לא מצאנו, מ"מ אינו ראייה.

(ג). בענין יחיד ורבים בדין, עי' באו"ת (תק"כ קכ"ג) שהביא את דברי מהרא"ש, דאם יש מיעוט כהמוחזק א"א להוציא, והקשה דלא דמי לכל רובא דליתא קמן, דשני הצדדים אמת ודנין על הרוב, אבל כאן אחד מהן טועה, ויותר מסתבר לומר דיחיד טועה משנימא דרבים טועים, ואם כן איך נימא לילך בתר מיעוט? ועוד דהוי כרוב ברור דאזלי' בתריה נגד מוחזק. וחזר והקשה, דהא לא ידעינן מהו הרוב כי אין אנו בקיאים בכל דעת חכמי דור וסברתם ודבריהם, ורבים לא העלו דבריהם על ספר, ורבים ספרים שנאבדו וכו', ודחה קושיא זו, דהא למעשה קי"ל באיסורין דאזלי' בתר רוב פוסקים, ולא חיישי' לדברים האלו, וכ"ש בממון דלא נחוש למוחזק, וכדחזי' בשו"ע במקומות רבים, שפסק הלכה כרוב פוסקים ולא חש למוחזק.

מלאכה שאצ"ל, משא"כ לעבור דרך ר"ה דהרבה פוסקים סוברים דגם בזמנינו יש לנו ר"ה^(ט), והנה מלאכה שאצ"ל^ג זהו השבות החמור ביותר שיש בשבת, (וכל גזירת איסור הצלה מדליקה היא שמא יגיע לכיבוי, אף שהוא מלאכה שאצ"ל^ג, ונמצא שאדם חייב להפסיד את כל ממונו ולא להגיע לספק איסור זה), ואיך סתם המ"ב באופן פשוט דעדיף לעבור עליו מלטלטל ברה"ר שלנו, אם יש צד גדול שאין כאן שום דאורייתא, אלא ודאי דהסברא הפשוטה אצלו היתה להחמיר.

ובמג"א כתב דדעת רוב פוסקים להקל, וכ"כ בשבט הלוי: "דאפילו גאוני ספרד כמו מהרי"ט צהלון סי' רנ"א סמכו ע"ז בשופי, וכמו"כ מהרי"ט אביר הפוסקים, ועוד הרבה. ומני אז נתוספו ממש מאות גאונים בתשובותם וגם עובדות לאלפים בקהלות קדושות ת"ח ואנשי שם שעירבו ע"פ יסוד הנ"ל דלא בוקעים ס' רבוא בכ"י".

ועי' במשכנ"י שהביא ראיות לדעת המחמירין^(ט): א. בימי נחמיה שהיו כל הקהל ד' ריבוא בכל הארץ, ומחה נחמיה על חלולי שבת באיסורי הוצאה, ולא מסתבר שעל דרבנן מחה (ובכ"א דחה דאח"כ נאספו יהודה וישראל רבים לאין מספר באותן הימים, וגם בלא"ה הא ירושלים גופא רה"י הוה שהרי היה דלתותיה נעולות? ועל כרחק שהוכיחן לפי שראה אותם מביאים משא לירושלים ביום השבת ואם כן יש לומר שהדרכי' היו מרובים באוכלוסין מבני נכר והתרים את הארץ [וא"כ הוי ראייה לדחות את שיטת מעט אחרונים דבעינן ס"ר יהודים גדולים דווקא]), ב. ממקושש, שאיתא בילקוט ששלח משה אנשים לחפשו, משמע שלא עשה כן בתוך המחנה, ואעפ"כ היה רה"ר לחד דעה, ג. המוציא יין לכחול עין א' מוקמי' בגמ' בבנות כפרים (ודחוהו שמא עובר סרטיא ליד הכפר), ד. מהגזירה בשופר שמא ילך אצל בקי, דע"כ מיירי בעיירות קטנות שאין להם ב"ה, ומה שייך אצלם שמא יעבירונו (ודחו דלמא הולך לעיר שיש שם בקי).

והבי"א, כנגדו, הביא ג"כ כמה טענות והוכחות לשיטתו: א. מדאמרי' בגמ' דהמדבר הוי רה"ר רק בזמן שישראל שרויין בו, ואם נפשך דכל שעוברין בו לפרקים סגי, א"כ גם במדבר שכיחי שיירתא דאזלי ואתי לפרקים (והמשכנ"י דחה,

יד). עיקר הדברים הוא מהמג"א, אמנם המג"א דיבר על רה"ר אמיתי, ואילו המ"ב הוסיף את הרה"ר שלנו.

טו). וע"ע במאמר הרב יצחק נוימן בגיליון הקודם (עמוד ר"י), ומה שהערתי על דבריו בגיליון הנוכחי (בהערות הקוראים).

דבמדבר אין דרך אחת המיוחדת לכולם, ובודאי אין לצרף את כל המדבר. ב. איך נבדיל מעט מהרבה. ואם הוא כפר קטן ויש בו דרך רחב י"ו אמה אין תלוי אם יעברו או לא יעברו ששים רבוא שמה, וא"כ צריך שיעור כמה יעברון שיהא קרוי ר"ה, וכן צריך שיעור כמה זמן מצטרפין ההולכין, ואם נאמר דאפשר שבמשך ימים רבים יעלו העוברים למספר ס"ר, א"כ כל הדרכים מפולשים ומתוקנים שיעברו בנ"א בזמנים טובא^{טז}.

ג.

גדר שכיחות המעבר

ועדיין יש לדון להמקילין דבעי ס"ר, האם צריך שיעברו בפועל ס"ר, או דילמא סגי שיהו ראויים לעבור. ועי' באבנ"ז (סי' רע"ג) שהוכיח מהרא"ש בביצה ועו"ר דבעי' שיעברו בפועל (דהיקל הרא"ש בדבר הבא מחוץ לעיר, כיון דלא שכיחי האידינא רשות הרבים דששים רבוא בוקעין בו, ומוכח דאף שבא מחוץ לתחום העיר אין לחוש לסרטיא חוץ לעיר, כשאין בסרטיא זו עצמה ס"ר).

ובמשכנ"י הביא כנגדו את הריטב"א, שכתב בדעת שכתב בדעת רש"י דאין כוונתו שיתיישבו בעיר ס"ר כאחד (דאף ירושלים בשלותה לא היו בה ס"ר אנשים כאחד תמיד), רק כוונתו שהיתה מופקרת ומעבר לס"ר אנשים (כגון ירושלים, שהיתה רוכלת העמים ובאו לתוכה אנשים מאפסי ארץ, והיה רה"ר שלה מעבר לס"ר ומופקרת להם, ואף שאין באין לתוכה כאחד, כיון שמוכנת ומופקרת להם היא רה"ר).

אמנם בבי"א הביא את דברי הריטב"א כסייעתא לדבריו, דמש"כ מופקר ומזומן אינו בהזמנה בעלמא, אלא שאכן מהלכים דרך שם. וכשם שבמדבר היו חונין סביבו ס"ר ודרכם היה לצאת ולבוא באותה דרך, כן ברה"ר צריך שיהיה ס"ר

טז). והנה לפו"ר דעת המצריכים ס"ר תמוהה, דא"כ ביטלת תורת רה"ר דכמה ערי ישראל יש בהם ס"ר? אמנם, באמת בזמן שישראל על אדמתן והברכה מצויה בהם יש בהם כפלים מזה, וכבר אמרו חז"ל על הר המלך שהיו בו ס"ר עיירות ובכל עיר כיוצאי מצרים, (ואמנם על מספר העיירות כתב המהר"ל שהוא הפלגה שראוי להיות כן אילולי מונעים אחרים, אבל על מספר האנשים מסתבר שכן היה-וכדמוכח במעשה דקרובן פסח), ובזמנם אכן היה מצוי רה"ר, רק בגלות, שהתפורנו בין האומות לא נמצא בכל מקום רוב ישראל, וכמו שאמרו חז"ל על אלכסנדריא של מצרים שהיו בה ס"ר, ומאז שנחרבה נגדע קרן ישראל, שכבר אין מצוי כ"כ הרבה במקו"א.

שדרכם לעבור שם, וכמו שהזכרנו לעיל את דבריו, דאם לא נימא שיעור שהולכים שם תמיד, א"כ בכל מקום יוכלו להצטרף ס"ר בזמן ארוך.

והרמב"ן (בדף נט.) כתב בדעת רש"י, דמ"מ בסרטיא לכו"ע לא בעי' ס"ר, כיון שהיא כבושה חוץ לעיירות והולכים ממנה מעיר לעיר וממדינה למדינה עד סוף כל העולם, ודכולי עלמא הוא. רק בעיר בעי' ס"ר.

וחקירה שניה, אי נימא דבעי' שיעברו בפועל, האם מדובר על מעבר בכל יום, או במשך זמן ג"כ מהני. שהנה בש"ע כתב (וכ"ה בר"ן) שלשיטה זו צריך שיהיו ס' ריבוא עוברין בה בכל יום, אבל כבר כתב עליו המ"ב: "חפשתי בכל הראשונים העומדים בשיטה זו ולא נזכר בדבריהם תנאי זה רק שיהיו מצויין שם ששים רבוא" (והעירו עליו דברמב"ן ור"ן וברי"ו מפורש ס"ר בכל יום), וכן הערוה"ש כתב דלא שייך לומר שיעברו ס' ריבוא בבת אחת או ביום אחד, דזהו מן הנמנעות, ובודאי הכונה שדרך שם יעברו ס' רבוא במשך הזמן.

ועדיין יש לחקור א"כ דלא בעי' בכל יום, כמה הוא שיעור הזמן שמצטרף בו מהלך כל האנשים? ולכאור' ההגדרה היא (ואולי לכך כיוון השו"ע), שיש אפשרות שיעברו ס"ר בכל יום, דהיינו שיש ס"ר שדרך זו מיועדת להם, ולכן הגם שבפועל לא עוברים שם בכל יום, מפני שאינם נצרכים ללכת שם כל יום, מ"מ חשיב דרך המיוחדת לס"ר.

וחקירה שלישית, ברה"ר שבעיר, האם צריך שיהא במקום זה עצמו ס"ר, או סגי שבכל העיר ישנם ס"ר, ובאג"מ (א"ח א' קל"ט) האריך להוכיח זאת מלשון רש"י ותוס', דלא כהמשנ"ה שלמד דכל רחוב צריך ס"ר, אלא דקאי על העיר (כמש"כ "ועיר שמצויין בה ס"ר", וכן בעוד ראשונים מוכח כן), ובדגלי מדבר נמי מסתבר שלא היו עוברין כל הששים רבוא בכל רחוב ורחוב, אלא שהיו במחנה, שהיתה י"ב מיל על י"ב מיל, ששים רבוא.

ומוכח נמי בכל הפוסקים שדיברו על ערים שהן רה"ר, שמסתברא דלא כיוונו על ערים שאינן מצויות, שברחוב אחד בהן יש ס"ר. והטעם ג"כ מסתברא, דכל הרחובות מתחברים ונעשים רשות אחת גדולה שמשמשת את הרבים, והעקמומית לא מפריעה, במקום שכך הוא צורת רה"ר. ורק בסרטיא המהלכת מעיר לעיר, בזה אם אין עוברין שם ששים רבוא אין צירוף עם הרה"ר שבעיר עצמה, לכן בהכרח

שיעברו בדרך הזו ס' רבוא (והוסיף וחידש, שנידון כל חלק לעצמו, דאם בקטע זה לא עוברים הס"ר אינו מצטרף לכל הסרטיא, וצ"ע בשאר הפוסקים).

וכן פסק הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל באחיעזר סי' ח' (ויש על זה מכתב שהסכים עמו החזו"א), מפני שיש בעיר ששים רבוא, אף על פי שאין בכל רחוב ששים רבוא. וכן הורו הגרשז"א והגר"ש"א להחמיר בערים שיש בהם ס"ר בכל העיר ביחד, ואפי' ערים נפרדות שהתחברו במשך הזמן, כגוש דן וכו', שנידונות כעיר אחת. (אכן לא כל הרחובות מוגדרים כרה"ר, דיש תנאי שיהיה מפולש, ולכן רק הרחובות המפולשין לרה"ר מב' צידיהם, ומסתבר דגם הרחובות המפולשין אליהם, שכולם ביחד משמשין לבקיעת רבים, הם נעשים רשות אחת. ובשם הגר"ק הובא [בעמק החכמה ו' ג'] לחוש בכל הרחובות אשר השימוש בהם הוא כמעבר, שנידונים כמפולשים).

ובודאי לריטב"א, שבעינין שתהיה דרך המיועדת ורגילה לס"ר, א"כ גם רה"ר שבעיר, אם יש ס"ר שבאים אליה מחוצה לה, אף שאין ס"ר דרים בה, מ"מ תהיה רה"ר (וכך הביאו בשם הגר"ק לחוש בערים קטנות שיש בהן מעבר רבים לקצר מעיר לעיר).

אמנם, הערוה"ש (שמ"ה כ"ג) כתב דרה"ר הוא רק כשאין בעיר רק רה"ר אחד, שמכל המבואות שהיו גדורות מג' צדדים הלכו דרך הסרטיא שכל המבואות היו פתוחות לה, והסרטיא היתה מפולשת משני הצדדים לעלמא. אבל אם יכול כל אחד לצאת מרחוב שדרו בו אל מחוץ לעיר אין שם רה"ר. ועי' בהערה את תמיהת האג"מ על זה".

ד.

מקומות המתקצרים האם מצטרפין לרה"ר

עד כאן דיברנו לגבי עיקר גדר רה"ר, וכעת עלינו לדון במקומות המצטרפים לרה"ר, האם שייך לדונם כרה"ר גם כשאין בהם שיעור רה"ר של ט"ז אמה או של ס"ר.

יז). ובאג"מ תמה ע"ז, דמשמע דלדבריו בין עיר גדולה בין עיר קטנה שווין, דרק מקום אחד שייך להיות רה"ר ולא יותר, שליכא טעם לזה ולא דרשת קרא לזה, וגם לא רמז בגמרא. ואם נימא שרק כשכל אחד יכול לצאת מביתו אל מחוץ לעיר אינו רה"ר, הרי כל הערים, אף עיר קטנה, אם צריך לצאת דווקא דרך כל הרחוב הוא רה"ר. הרי א"כ רוב הערים, אף קטנות ביותר, נמי הוא בחשיבות רה"ר. ובאמת כשנדקדק בלשון הערוה"ש, נמצא שלא כתב כן רק בדרך לימוד זכות, כמש"כ "ויען כי מצוה וחובה ללמד זכות על כלל ישראל לכן שמתי את לבי להמציא איזה היתר".

הנה בגמ' בדף ו. שנינו מתחילה "כיצד מערבין דרך רה"ר", ומקשינן ע"ז מרבנן שאמרו לר"י "אין מערבין רשות הרבים בכך", וגם בדלתות א"א לערב, כדאמר ר' יוחנן על ירושלים דרך דלתות נעולות (שהן כסתימה גמורה) מצילות אותה מידי רה"ר, אבל בפחות מכן אתו רבים ומבטלי מחיצתא. ולכן גרסי' "כיצד מערבין מבואות המפולשין לרה"ר", לת"ק בצוה"פ ולחי, ולחנניא אליבא דב"ה בדלת ולחי. והנה בגמ' לא נתפרש חילוק במספר הרבים בין רה"ר למבואות המפולשים, ונמצא שיש ב' מקומות של בקיעת רבים, הא' ניתר בצוה"פ ולחי, והשני אינו ניתר אלא בדלת ננעלת. ויש להבין מה החילוק ביניהם.

ובתוס' (ד"ה וכי) הובאו בזה ב' פירושים, שהקשו איך התיר ר"י בלחי מכל צד, והרי אין לחי מתיר ביותר מי"ג אמות לר"י. ובתי' א' פירשו דאכן בהו"א ס"ד דמיירי ר"י ברוחב ט"ז אמות, ורק במסקנה נתחדש דמיירי באין רחב ט"ז ודינו כמבוי המפולש, דגם לרבנן ניתר בדלת לא נעולה. אבל בתי' ב' תירצו שהמבוי הולך לאורך רה"ר ומתקצר באמצעו עד י"ג אמה ושליש (ואילו בתירוץ הראשון ס"ל דשיעור ט"ז אמות הוא קבוע, גם ברה"ר המתקצרת, שאינה נעשית רה"ר בפחות מט"ז אמות), והחילוק בינו למבואות המפולשין הוא דמבואות המפולשין מיירי שמפולשין לרוחב רה"ר, ואין הרה"ר בוקעת במבוי, אלא ששני רה"ר עוברות אצל הפתחים.

ונמצא לדעת תוס' שהחילוק הוא בצורת הרשות והבקיעה של הרבים, שאם המבוי הוא חלק מהרה"ר ורק הרוחב מתקצר, א"כ הבקיעה היא בקיעה של רה"ר גמורה, ומצטרפת להיות חלק מרה"ר. אבל אם הוא נפרד מרה"ר, אפילו שבני רה"ר פונים אליו ומקצרים את דרכו מרה"ר אחת לשניה, מ"מ אין זה בקיעה גמורה, ודי בצוה"פ או בדלת ראויה להנעיל על-מנת לסתמה. ובריטב"א כתב לחלק בין בקיעה ביושר לבין אם צריכין להתעקם, דאם צריכין להתעקם ואין משתמשין שם להדיא, אינו בקיעה כ"כ, בכדי להחשיבו רבים שמבטלין המחיצות (ועי' בשועה"ר שכתב טעמא דמתקצר הוי רה"ר, "לפי שאי אפשר לרשות הרבים להתלקט במלקט ורהיטני").

וכן פסק השו"ע (שמ"ה ס"ח): "מבואות הרחבים ט"ז אמה ומתקצרים בקצתן ואין בהם ט"ז אמה, י"א שאם ארכן לאורך רשות הרבים הרי הם רשות הרבים", ובסעיף ט' כתב את השיעור לזה [ומקורו מדברי הרא"ש] שעד י"ג אמה הוי רה"ר, וכתב הביאה"ל דסעיף ח' הוא מדברי הרשב"א, והוא פליג, דאפי' בפחות מי"ג

אמה הוי רה"ר, וכן בשעה"צ (סקכ"ט) הביא מעוד ראשונים [הריטב"א והגה' אשר"י והמאירי בשבת], דאפילו אם הוא רחב רק עשר אמה גם כן רשות הרבים הוא, כיון שארכו לאורך רשות הרבים ומפולש מב' צדדיו לרשות הרבים ועוברין דרך שם מזה לזה.

ה.

פחות מס"ר לבטל מחיצות

ועלתה בידינו חומרא באותם רחובות שבשני צידיהן יש רה"ר גמורה (כגון שפתוחים אל מחוץ לעיר, ששם יש ס"ר, או כהרמב"ן, דבסרטיא אין דין ס"ר), דלא מהני מה שמתקצרים.

ויש לדון לגבי שיעור הרבים המהלכים במבואות הללו, לשיטות המצריכות בכל רה"ר ס"ר, האם אותו הגדר קיים ג"כ בדין אתו רבים ומבטלי מחיצתא, שרק בשיעור ס"ר מבטלין המחיצות, או דבזה א"צ ס"ר, שכשם שבענין הרוחב טפלים הם להמשך רה"ר, כך לענין שיעור הרבים יצטרפו לרה"ר, גם כשבהם עצמם אין ס"ר (כגון שמהלכין מצדיהן ג"כ).

ובשביל זה צריך להתבונן בגדר הדין של אתו רבים ומבטלי מחיצתא, דיש לחקור בזה- מה מבטל את המחיצות, האם 'מציאות הרבים', או ד'שם רה"ר', שנעשה ע"י ההילוך, הוא גורם את הביטול.

ונחלקו בזה הראשונים. הרשב"א והר"ן כתבו בפירוש (כדף כב.) דדין 'אתו רבים' הוא דוקא ברה"ר גמורה, שיש בה תנאי רה"ר של רוחב (או במתקצר, דאין בו חסרון רוחב) והיא מפולשת משער לשער (וכ"כ האו"ז סי' קכט והריב"ש, וכ"מ בר"ן, ברא"ש ובטור)^(י).

(י). ובחזו"א הכריח דדוקא רה"ר. ראשית, מדאמרי' אם היתה דרך הרבים מפסקית, ודרך הרבים היינו 'רה"ר' (כמבואר שבת ו' ב' דאמרינן רה"ר גמורה, למעוטי הא דר"י דכשעוברת בין הפסין אינה רה"ר גמורה), וכן מדמסקינן בדף ו. דמבוי מהני לי' צו"ה, אע"ג דברה"ר לא מהני צו"ה דאתו רבים ומבטלי ליה. ואייתי מדברי המ"א (ס"ס שס"ג) שכתב דלדעת הפוסקים דבעינן ס' רבוא ה"ה לענין ביטול מחיצות, אלא שהאו"ז פליג, דא"צ ס"ר, דלענין ביטול מחיצות סגי במה שהוא מעבר לרבים, כשיעור שאר רשויות של רבים, אף לא כדגלי מדבר.

אמנם בריטב"א ובתר"פ הקשו דודאי לא התיר ר"י אלא ברה"ר שאינה רחבה מיג"א ושליש, וא"כ מה הראיה מירושלים, שיש בה ט"ז אמות, (שברוחב ט"ז אמות יש בה כח עצמי של יצירת רה"ר, אבל בפחות מכך כל כח רה"ר שבה הוא רק מחמת הצטרפותה להמשך רה"ר, כמו בין העמודין), ותרצו, דלגבי דין ארומ"מ אין חילוק בין טז"א ליג"א, שאם בטז"א רבים מבטלין המחיצות, ה"ה בפחות מכאן. והנה לגבי עיקר הרשות פשיטא דחלוק רוחב ט"ז מי"ג (כמשנ"ת לעיל), וע"כ דסברו דדין אתו רבים חלוק מעיקר רה"ר, דאין הימצאות הרבים בתוך הרשות עושה אותו רה"ר, אלא הבקיעה ביושר היא המבטלת את סתימת המחיצה, ולזה א"צ לכל דיני רה"ר. ולהלכה מצינו בזה מחלוקת באחרונים, שהמג"א כתב (בס"ס שס"ג) גבי תל המתלקט דהוי כמחיצה, דכל זה דוקא כשלא בקעי ביה רבים, והוסיף דמסתבר דשיעור הרבים לבטל מחיצתא הוא ס"ר^ט. לעומת זאת, במשכנ"י הוכיח מכמה ראשונים, דלענין ביטול מחיצות להצריך דלתות, סגי במה שהוא מעבר לרבים, כשיעור שאר רשויות של רבים, אף אם אינו כדגלי מדבר.

ה.

הלכה באתו רבים

ומה היא המחיצה שיכולה לעמוד בפני הרבים? דבר זה יהיה תלוי במחלו' ר"י ורבנן בדין 'אתו רבים', כפי שנתבאר בדף כב., דלר"י ב' מחיצות שלימות הן העומדות בפני הרבים, אבל ד' מחיצות שיש בכולן בקיעה לא מועילות, ולרבנן הוא להיפך, דשם ד"מ הם העומדים בפני הרבים, אבל ב' מחיצות, אפי' עם לחי או צוה"פ בשלישית, לא מועילות (ובמקו"א הארכנו לבאר מחלוקתם, דלר"י מבקשים ליצור 'מקום' מכח המחיצות הסמוכות לו, ולדעתו דנים על כל חלק בפ"ע האם הוא גזור מב' רוחות, ואין מצרפים מקום למקום הסמוך לו אלא אם אין ביניהם מעבר רבים, ואפי' אם יש שם ד' מחיצות בכללות הרשות, אבל לרבנן הנידון הוא על ה'רשות', ולכן מצד אחד לא מהני ב' מחיצות, כי אין בהן הגדרת רשות, ומאידך בד"מ שמגדירות רשות, שוב אין כח ברבים לבקען, שהרי אין סתירה לרשות בפתחים הרבה).

(ט). והתו"ש הקשה ממבוי שנפרץ דא"צ בו ס"ר, ותי' ע"ו האמרי משה (סי' ו') דהתם אין נידון על המחיצות עצמם, אלא להפכו ממבוי סתום למבוי מפולש, אבל כאן בעי' לבטל את כח המחיצה, ולזה נצרך דוקא ס"ר.

ולהלכה נחלקו הפוסקים כמאן קי"ל, דהרשב"א והריטב"א ועוד נקטו לחומרא, דהרבים מבטלין בין ב' מחיצות מעלייתא ובין ד"מ, ופירשו כן בדעת ר' יוחנן גבי ירושלים, דסבר אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ומאידך ס"ל ג' מחיצות דאורייתא, והלכה כוותיה^כ. וכן נקטו הרשב"א והמשכנ"י בדעת הרמב"ם, ואע"ג דגבי ב' כתלים ברה"ר כתב דסגי בראויות לינעל, תי' הרשב"א דמיירי התם במבואות המפולשין לרה"ר, ואילו המשכנ"י תי' עפ"י מה שיש לחלק בין רה"ר ל'אתו רבים', דרה"ר עצמה סגי ב'מסור לרבים', ואילו דין 'אתו רבים' נאמר דוקא במקום בקיעת רבים בפועל, (שהרי פסי בראות עצמן הם ברה"ר, ואעפ"כ בסתם פס"ב אין דרך הרבים מפסקתן, וע"כ דב' מינים הן), ולפ"ז חידש דה"נ ב' כתלים היינו ברה"ר, אבל בקיעה תמיד אין שם. ושוב הקשה מבין הפסין, דאין הרבים מבטלין, ותי' דבין הפסין אין מסור לרבים להיות דרך קבוע להם, שלא לעכב את בהמתן דעולי רגלים.

ומאידך הרמב"ם (כפי שנקטו בדעתו המ"מ הב"י והב"ח) פסק הלכה כחכמים דאין רבים מבטלים מחיצה, וסגי בדלתות ראויות לינעל, כמש"כ בפיה"מ, וכן בחיבור (פי"ז הלכה ל"ג), כתב: "הזורק מר"ה לבין הפסים חייב, הואיל ויש בכל זוויות וזוויות מחיצה גמורה כו', ואפילו היו רבים בוקעין ועוברין בין הפסין לא בטלו המחיצות" (וכ"כ ההג"א בשם הא"ז, ושם הפליג להתיר אפי' בשתי מחיצות גמורות, וכ"פ האשכול והרע"ב).

ובבית אפרים הקשה איך כייל המ"מ בחדא מחתא ב' מחיצות עם ד' מחיצות, ואיך כתב דניתרות שתיהן בשווה בראויות לינעל, ואילו אנן מפלגינן לרבנן בין היכא דאיכא שם ד' מחיצות דאז לא מבטלי, ובין היכא דליכא רק שני מחיצות דמבטלי. ותירץ הבי"א בב' אנפי: א. דע"י הדלתות הראויות לינעל, חשיב שיש כאן 'שם ד' מחיצות' שנחשב סתימה במקצת גם ברוחות הפרוצות, לענין הא דלא יהיו פרוצות לגמרי אלא יהיה בהם 'שם מחיצה'. ב. דכיון דראויות לינעל אין זה רשות המסור לרבים בכל שעה, והדר דינא כמו מבואות המפולשין לרה"ר.

והוסיף הבי"א להוכיח דכן היא דעת הרי"ף והרא"ש^{כא}, ועוד הוכיח כן מהגמ' בעירובין (ח): "חצר שהרבים נכנסין לה בזו ויוצאין בזו רה"י לשבת", ומבואר שם

כ. דהא ר' אלעזר תלמידו הוה, ואין הלכה כתלמיד במקום הרב, ועוד דסוגיא ו: כוותיה אולא.

כא. דהביאו להך מתניתין כצורתה, מוכח דס"ל דכחכמים קי"ל. ופסקינן כר' אלעזר ולא כר' יוחנן, דדברי ר"י הוא אליבא דר' יהודה ואנן פסקינן כרבנן. והא דהביאו הרי"ף והרא"ש להך דרבי יוחנן, היינו דמדד"י בשם ד' מחיצות נשמע לרבנן בשתי מחיצות, דבשתי מחיצות גם רבנן מודו דאתו רבים ומבטלי מחיצתא.

דהלכתא היא. וכן הביאה הרי"ף והרא"ש (אלא שהוסיף: "בלבד שלא תהא הפרצה יותר מעשר", והיינו משום דפרצת החצר שיעורו בעשר. ומ"מ אם עשה לה צוה"פ אפילו ביותר מעשר מהני. ובחזו"א נראה דגם בלא צוה"פ מהני שם ד"מ לעשות סתימה מדאורייתא, ופירצה אפי' ט"ז אינה אלא מדרבנן), והמשכנות יעקב דייק בדברי הרי"ף להיפך, ודחה את הראיה מחצר^{כב}, ע"ש.

ונמצא דיש עוד מקום קולא באותם מקומות שיש להם מחיצות שלימות, דע"י שעושין צורת הפתח במקום בקיעת הרבים הוי רה"י גמור לטלטל בו אף מדרבנן, כמו שהסיק הבי"א. והוסיף שם דגם במקום דיש רק ב' מחיצות, מ"מ אפשר לתקנם ע"י שיעשה לשתי הרוחות לכל אחד עמוד מכאן ועמוד מכאן רחב אמה, ובוה ודאי יוכל לצרף גם הנך דעות דאין ר"ה בפחות מס"ר, וכמש"כ בא"ר, דלכל הפוסקים יש לסמוך על סברא זו דאין ר"ה פחות מס"ר במקום שיש עוד צד להקל.

ועוד ראוי לדעת, דכל הנידון הוא דוקא באותם רחובות שנועדו לבקיעה מצד אחד לצד השני בתורת מעבר, אבל אם באים כל אחד לצרכיו בתוך הרחוב ואח"כ יוצאים מצידו השני, אין זה נקרא בקיעת רבים. וראיה לזה מפס"ב, דלא פליגי ר' יהודה ורבנן אלא באותו הרבים העוברים דרך שם וכשיסלקם לצדדים לא יעברו שם, אבל אותן האנשים הבאים אל תוך פסי הביראות כדי להשקות את בהמותיהן, אעפ"י שהם יוצאין אח"כ בדרך אחר, אין אלו האנשים נקראין רבים בוקעין (ומסתבר שגם אחר שמסלקין אותם לצדדים עדיין הם הולכים דרך שם). וראיה מההג"א ועו"ר שחילקו בין בקיעת בני המבוי לבקיעת בני רה"ר, ומשמע דמצד השיעור בשניהם מיירי בס"ר הבוקעין שם, ומה החילוק מי העוברין, בני המבוי או בני רה"ר? אלא ודאי שבני המבוי העוברין שם היינו שהם נכנסין למבוי לעשות צרכיהם, ואח"כ יוצאין מצידו השני, אבל בני רה"ר היינו הבוקעין במעבר לבה.

כב). א' דהתם אינו מקום מעבר הרבים אלא שבוקעין שם מ"מ, ובכה"ג נשאר שם חצר עליה, ועוד דאינו בקיעת רבים גמורה כמו בין הפסין שהוא ממש דרך הרבים.

ו.

היקף צוה"פ למנוע רבים

ובענין אם מועיל היקף צוה"פ למישוי שם ד"מ לרבנן, נחלקו הריטב"א והרשב"א. הריטב"א כתב דצוה"פ לא הוי שם מחיצה, מפני ששיעורה בכל שהוא והיא אינה מעכבת כלום בעד הרבים, ול"ד לפסי ביראות, ששיעורם אמה בכל רוח (ולכן אמר ריו"ח דירושלים הוי רה"ר, אע"ג דהיה בפתחיה צוה"פ). אבל הרשב"א כתב דגם צוה"פ הויא כשם ד"מ לרבנן, כיון דלא תליא ברוחב המחיצה אלא בחשיבותה, דלכן לא מהני לחי, דאינו חשוב.

ועי' בחזו"א (סי' ע"ד), דמתחילה הוכיח ממסקנת הגמ' דצוה"פ מהניא לרבנן, (דמריו"ח נשמע לרבנן דצוה"פ מהניא, ולכך ירושלים א"צ דלתות). אמנם אח"כ הקשה ע"ז, והסיק דצוה"פ לא חשיב כפסי ביראות, ע"ש. ולפ"ז לא יותרו הרחובות אלא ע"י שיוסיפו ב' מחיצות ברחבן שיהיו כפסי ביראות.

ובערוה"ש (בסי' שס"ד א') חילק בין דאורייתא לדרבנן, דמן התורה כשעושה צורת הפתח בצד אחד של רה"ר וכ"ש בשני צדדים לא יתחייב הזורק מתוכו לרה"י, אבל מ"מ מדרבנן לא התירו לעשות עירוב ברה"ר עצמה ע"י צורת הפתח, שהרי גם בבקעה לא התרנו ע"י צורת הפתח מכל הצדדים, ואין תקון לרה"ר אלא במחיצות גמורות ודלתות ושינעלו אותן בכל לילה. וכן מבואר באב"נ, שסמך על זה שהצוה"פ מונע רבים מדאורייתא, לצרף לזה את דיעות הפוסקים דכהיום אין לנו רה"ר דס' ריבוא.

ז.

היתר החזו"א

והנה בחזו"א נתבאר היתר נוסף שיכול להצילנו מחשש דאורייתא, והוא בנוי על מה שייסד דג' מחיצות של עומד מרובה עדיף משם ד"מ, ולא אמרינן תו דאתו רבים ומבטלי מחיצתא, ולפ"ז כתב דלא תמצא רה"ר אף בחוצות רחבות ט"ז אמה וס' רבוא בוקעים בהם, שרוב מקומות אלו בדרך כלל מוקפים בג' מחיצות, של

החנויות ושורות הבתים הרצופים זל"ז, ומצד השלישי סוגר עליהם שוב רחוב העובר מול פתח הרחוב, וכן כולם, וממילא רחובות שעוברות בפרצותיה ורבים בוקעין בהן לא מבטלי מחיצתא. וכיון שכן הן ניתרות בצו"ה. והסכים עמו האחיעזר (בסי' ה') להלכה ולמעשה.

וידוע המו"מ שפלפל עמו הגר"א פלצי'נסקי זצ"ל (בס"ס שלום יהודה), שהקשה על דבריו מדברי תוס', דאמצע ירושלים הוי רה"ר כיון דמפולש מד' צדדין, וקשה שהרי בין האמצע לרה"י א"צ מחיצות, והצו"ה שבין ב' המחיצות אינו מתבטל? ולכן כתב דרה"י של ב' מחיצות, אף דלא מבטלי לה רבים, מ"מ עומ"ר אין כאן (שהוא חידוש, דב' מחיצות סותמות את העומד בתוכם של המחיצות ממש, אף דמרוח שלישית בוקעין הרבים ולא נאמר בו עומ"ר), ולכן שערי ירושלים אינם נסתמים ע"י העומד שבצידם (ואף ירושלים דאית בה ד"מ אין מועיל לאמצעה, דפירצה ט"ו דאורייתא, ואף די שבה צוה"פ, מ"מ הלא הרבים בקעי לצוה"פ).

והוסיף לדחות את סברת החזו"א, דדנים כל הרוחות כאחד כמו חצר מעוקמת, דשאני חצר שנוגעות מחיצותיה של הרצועה הקטנה במחיצות הגדולה. אבל בירושלים יש לנו ארבע רצועות מבודדות, ושתי מחיצות לכל אחת, וכל אחת מחוברת לשניה רק במחיצה אחת שלה, ולא אלים כחה להצטרף איתה.

ובאג"מ דחה עוד את חידוש החזו"א, שהוא דבר תמוה, שנמצא שהכרכים היותר גדולים הם רה"י, ורק הכפרים ועיירות הקטנים ביותר שאין להם אלא רחוב מפולש אחד הוא בדין רה"ר. להיפוך מכפי שכל ישראל סבורין שהכרכין שייכין להיות יותר רה"ר (וכבר הזכיר החזו"א שבמשנה ברורה כתב שלא כדבריו).

ועוד, הא וודאי גם במדבר שהיו ישראל שרויין במשך י"ב מיל על י"ב מיל, הרי ודאי היו רחובות רחבים ט"ז אמה בין ממזרח למערב בין מדרום לצפון, ומקום האוהלים היו יותר מט"ז אמה רוחב. אלא מוכרחין לומר שמקום הרחובות שנעשו דווקא לדריסת הרבים מפולש מקצה אל הקצה, לא נחשב שהוא ג"כ נחשב כגדור מצד שהוא מועט נגד העומד במקום הבנוי, ורק בפרצה בעלמא שלא נעשתה לדריסת הרבים נחשב כגדור מהא דעומד מרובה.

ובמקו"א הוסיף האג"מ לחלוק על החזו"א ביסוד סברתו, שהבין החזו"א שעומ"ר הוי גדירה ממש, אבל האג"מ דחהו שדין עומד מרובה על הפרוץ עניינו

הוא רק שאם העומד מרובה בהיקף, נחשב כל המקום למוקף, אבל לא שהמקום הפרוץ הווי כגדור במציאות (שהרי במציאות המקום פרוץ ורבים דורסים בו), ולכן שייך דין עומד מרובה רק בפרצה בעלמא, ולהחשיב המקום כמוקף. אבל לא להכחיש את החוש, ולומר שדרך שנעשתה לדריסת רבים נעשית גדורה במחיצה.

ח.

היתר מצד מפולש

והנה היתר נוסף שכמה פוסקים סמכו עליו להתיר את הערים, הוא עפ"י הדין שכתבו הרא"ש (א, ח), הרמב"ן (דף כב) ועו"ר, שמתנאי רה"ר הוא שיהיה מפולש משער לשער, דומה לדגלי מדבר, וכ"פ בשו"ע (שמ"ה ז'): "אם הם מפולשים משער לשער הוי רשות הרבים". וכתב המג"א דבעינן פילוש ביושר, וא"כ יש מקום להתיר ברוב הערים שאין שעריהן מכוונין זה כנגד זה^(כ). וכך נראה מלשון רש"י^(כד) והרשב"א, שנקטו הלשון: "ששעריה מכוונים זה כנגד זה", וכ"כ הב"י (ריש שמ"ה,

כג). ובאמת בגדרי התיקונים דרבנן מצאנו מחלוקת אמוראים האם פילוש ביושר הוי פילוש, והיינו בסוגיא דמבוי עקום, דסבר רב דדינו כמפולש וצריך תיקונים בב' הפתחים וגם בעקמומית, ואילו שמואל סבר דדינו כסתום וא"צ אלא לחי בכל פתח. ובמקומו נתבאר פלוגתת הבי"מ ואהעו"ז (שיסודה כבר ברישב"א וברשב"א) האם החומרא בכל פירצת מבוי בד' לר"ה, ובמבוי עקום לרב, היא משום דין פירצה, דבמקום כזה שעשוי למעבר רבים כבר מד"ט הוי בגדר פירצה ולא ככל פתח ששיעורו ב' אמות, או דיסודו בדין פילוש, דמעבר הרבים מצד לצד נותן תורת 'פילוש' על המקום, ונעשה דינו כמבוי מפולש שצריך צוה"פ. ואי נימא דפלוגתתם בדין פילוש, ורב מחמיר דפילוש ביושר הוי פילוש, לפ"ז לדין, דפסקי' כרב, יצא דסבירא לן דלא בעי' פילוש זה כנגד זה, ובעקמומית ג"כ חשוב מפולש. וכן דעת הריב"ש, שכתב "אם היו ראשי מבואות העיר פתוחים משני ראשיהם לסרטיא שהיא מסילה שהולכים בה מעיר לעיר אף אם היו עקומים דינם כמפולשים". אכן אין ראייה דכן סברו שאר הפוסקים, דאפשר לומר דכל זה דוקא בתיקונים דרבנן דמחמרי' דהוי ג"כ מפולש, משא"כ בדאורייתא בעי' דוקא פילוש ביושר, וצ"ע.

כד). ובאמת ברש"י יש ב' גירסאות, שכתב בדף ו. 'ואין בה חומה, [או] שהיה רה"ר שלה מכוון משער לשער', ולפי הגירסא דגרסי' 'או', א"כ דין משער לשער נצרך דוקא במקום שיש חומה, שאם אינו ביושר אין כאן שום מקום מפולש, דבכל מקום שעומד יש כנגדו מחיצות (ובודאי דאם הולך מקרן מזרחית דרומית לקרן מערבית צפונית בלי שום עקמומית, זהו ממש פילוש ביושר, ולא בא לאפוקי אלא שמתעקם לכאן ולכאן). או מצד עומד מרובה, כמש"כ האל"צ (א, ל). אבל אם גרסי' בלא 'או', א"כ תנאי זה נאמר גם בעיר שאין בה חומה, דמ"מ צריך הפילוש להיות ביושר. ולשון השו"ע מורה כצד הראשון, שכתב 'ואפי' יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער'.

ובכס"מ יד, ה): "...אם יש לה כמה פתחים אלא שאינם מכוונים זה כנגד זה, ג"כ אינו רה"ר, דכל שאינו מפולש משער לשער לאו רה"ר הוא", וכ"כ המאירי: "ורשות הרבים הוא דרך שיש ברחבה שש עשרה אמה, ומפולש משני ראשיו, עד שיוכל אדם לעבור שם "ביושר בלי עקום". וכן סמך להתיר בשו"ת דברי מלכיאל (ג, יח) וכן צידד רבי שלמה דוד כהנא [אב"ד ורשא] דההיתר של אינו מפולש מוסכם ונתקבל, ולא ראינו מי שחולק על זה (וכתב לפ"ז דבעיירות קטנות, שדרך המלך עוברת בה ומפולש מעבר אל עבר, יש יותר חשש מעיירות גדולות שלא נמצא בהם מפולש כלל).

וכל זה דלא כדעת הסה"ת (סי' רל"ט), הסמ"ג (מ"ע א' מד"ס), הרא"ה ונימוקי יוסף (הל' ציצית), שהזכירו שצריך מפולש ולא כתבו שהפילוש יהא בצורה ישרה, וכן פסק השערי ציון שאין צריך מפולש משער לשער בצורה ישרה. ובאג"מ האריך לצדד דלכ"ע א"צ מפולש זה כנגד זה, דמנ"ל שבדגלי מדבר היו מכוונים. והלשון 'מכוון משער לשער' אפשר לאפוקי שמהלך בדרך עקלתון. א"נ שיהיה בלא הפסק דבר המבטל מדיני רה"ר. ובקונט' שמחת ישראל האריך להוכיח כדבריו, ד'מפולש' אין במשמע ישר (כמו 'מבוי מפולש' שבא לאפוקי מבוי סתום, או אתרוג שיש בו נקב מפולש, שפירושו פתוח ולא דוקא ביושר), והוכיח מדברי הריטב"א ועו"ר דאין הלשון 'מכוון' בא לאפוקי אלא עקום כמין ד', שצריך להסתובב בשביל לצאת, דא"א לומר דבעי' שתהא רה"ר שביניהם מהלכת בשווה בלי שום עקמימות כלל, דכה"ג ליכא במציאות, וכעין מש"כ הרשב"א שא"א לרה"ר להתלקט במלקט.

ט.**הנוסעים במכוניות האם מצטרפין לס"ר**

והנה בתשובות בית אפרים כתב לחדש [ובמשנ"ה חיזק את דבריו], שאותן הנוסעים בקרונות ואינם הולכים ברגליהם אינם מצטרפין לחשבון הס"ר, דילפי'

ושוב ראיתי מביאים מדברי ראבי"ה בדעת רש"י, דילפי' מדג"מ שלא היה להם חומה שכך התנאי בכל רה"ר, אלא דאם יש חומה והרה"ר מפולשת קרוי דאין חומה לרה"ר זו, אבל אם מתעקם נמצא שהחומה מעכבת הילוך הרבים.

האוזער ♦ גיליון י"ז

מדג"מ שהלכו ברגליהם. ועוד דהוי דומיא דזרק כוורת מרה"י לרה"ר שהיא בשיעור רה"י, דפטור לפי שהכוורת הוא רשות לעצמה ולא הוי הוצאה, שבכל מקום שהיא עומדת, רה"י היא, ולא הוציאה מרשות לרשות. וא"כ ה"ה העוברים בקרונות, שהם רה"י, נמצא שמעולם לא עברו ברה"ר, כי מדי עברו נעשה המקום שהוא עובר בו רה"י.

והאג"מ כתב שבסברא וודאי אין טעם לזה, דלא נחשב כלל שמכוניות הולכות, אלא שאינשי הולכים על ידי המכוניות לאיזה מקום ע"י דרך זוכ"ה). ומה שהביאו מדברי הרמב"ן, בדף מ"ג. שהילוך הספינה אינו קרוי הילוך כלל^כ, לא אמר זה הרמב"ן לענין חשיבות רה"ר (דהא הוא סובר דלא בעי כלל ס' ריבוא, אלא כל דרך ומבוי מפולש שרחב ט"ז אמה הוא רה"ר גמורה, בכל עירות ובכל כפרים שבעולם), אלא דוקא לענין הוצאה מהתחום. דהרמב"ן סובר דהאיסור הוא דווקא בהליכה ברגליו, דכן הוא סתם יציאת איש ממקומו.

ובשבה"ל (ח"ח סי' נג) הוסיף לדחות את עיקר הסברא דילפי' מדג"מ שרק הילוך ברגליים נחשב הילוך, דהא דילפינן מדין שאינו דומה לדגלי מדבר, הוא רק כשיש בזה מסברא חסרון בעצם מהות ר"ה, וא"כ מנ"ל לחייב ע"ז כיון שאינו דומה לר"ה של מדבר, אבל בכה"ג, שעוברים בר"ה עם מכוניות או עגלות, אין זה מגרע כלום ממהות ואיכות ר"ה, אדרבה עוד מוסיפים בבקיעתם לענין, ע"י שדוהרים בה, ופשיטא מאד שבזה אין מקום למעט מאינו דומה לדגלי מדבר (ועוד כתב בשמחת ישראל, דהבי"א אינו ראייה לדידן, שהוא מיירי על קרונות דידהו, שרגלי הרוכב מעל י', וא"כ אינו נמצא כלל בתוך רה"ר, וזה אינו שייך היום, שרגלי הנוסעים בתוך י').

כה). ומוליך הרכב יתחייב על איסור הוצאה דרכב זה מרה"י לרה"ר כשעמד בחצר בעליו, ועל כל עקירה והנחה שעשה בדרך אם הוצרך ממש לעמוד, כדאיתא בשבת דף צ"ב ע"א, דיליף רבי אלעזר מוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים שחייב ממשא בני קהת שהיו נושאים הארון והמזבחות, והם הא היו בחשיבות רה"י דגובהן עשרה ורוחבן ארבעה.

כו). כלשונו שם: "ותמה על עצמן, הוא יושב ברשות היחיד שלו שהספינה רשות היחיד הוא גבוה עשרה וכו' ואתה חושש לו משום מהלך שלוש פרסאות. איהו מינח ניחח וספינה הוא דקא מסגיא, וחצר מהלכת הוא ולא אדם מהלך כלל", עכ"ל.

י.

רה"ר שאינה מופקרת למאן דבעי

עוד חידוש להיתר העלה בשו"ת משנ"ה, דכיון דיסוד רה"ר הוא במה שמופקר ומסור לרבים, וכל אדם רשאי לעשות ולילך בו כרצונו בלא שום עיכוב, בין בהילוך ובין בתשמיש (כגון כיתוף, שעושה רה"ר בעמוד ט' שברה"ר). ולכן כיון דברה"ר דידן אסורין להעמיד חפציו ברה"ר, ואסורין להשתמש ברה"ר, וגם נענש מחוק המלכות, וגם אין יכולין לילך גם במכוניות כרצונו, לא לאט ביותר ולא במרוצה ביותר, אין זה רשות הרבים. וכן בכבישין שאין מניחין לעבור בלא תשלומין בעד כל מכונית ומכונית, שהוא ג"כ מניעת הרבים, וכעין מקום של יחידים שאינו נעשה רה"ר.

ובתשובתו הב' ביאר יותר מקור הדבר, מהגמ' בדף כב: דיהושע אוהב ישראל הי' עמד ותיקן להם דרכים וסרטיא כל היכא דניחא תשמישתי' מסרה לרבים כל היכא דלא ניחא תשמישתי' מסרה ליחיד, ומבואר דרה"ר צריך להיות נמסר לרבים דוקא, וכ"כ הרשב"א בעבודת הקודש שער ב' שאין רה"ר אלא המסור לרבים בכל עת. וכן במאירי בדף נט. גבי קרתא דנתזואי, שהיחיד הזה בנה עיר לעצמו ונתישבו בה רבים ומעלים לו מסים וארנוניות, שנמצא העיר קנין ליחיד ואין לבני העיר קנין גמור בדרכים וסרטיאות אלא לדריסת רגליהם לבד, ואותו היחיד רשאי לבנות בהן כשלו, וכגון זו אין חייבין ברה"ר שלה ואפילו נתנם במתנה גמורה שלא במס, הואיל ושייר לעצמו הדרכים ואפילו הי' שם רחב שש עשרה אמה ואפילו מצויים שם ששים ריבוא.

ובאג"מ דחה גם סברות אלו, דהא גם בדיני התורה קי"ל דאסור לרוץ ברה"ר ואף לא לעמוד, ואסור מלהשתמש בכל דבר המונע לרבים מהלוך (ורק איזה דברים קטנים איכא שהוא הכרח גדול, שהוצרך יהושע בן נון להתנות, כדאיתא בב"ק דף ל' ע"א. וגם הפקירו שכל הקודם זכה, כדאיתא שם ובסוף ב"מ). וא"כ פשוט דרה"ר אינו מקום שרשאי כל אדם לעשות בו מה שרוצה, אלא אדרבה אינו רשאי לעשות בו כלום (וכיתוף הוא חלק מפעולת ההליכה ואינו נחשב בגדר תשמיש). ואדרבה מסתבר ברחובות שהוא הפקר שכל אחד יכול להניח כל דבר ויכולין לילך ולרוץ כמו שרוצים אינו בדין רה"ר, דזה נחשב לא ניחא תשמישתי', שכתב הריטב"א דבאיכא בור, אפילו היה

הדרך רחב הרבה אי אפשר דליהווי נוחא תשמשתיה, משום שצריכין להיזהר משפת הבור.

וכן בענין המקומות שדורשים תשלום, דחה האג"מ דאין זה מגרע מכח רה"ר, לא רק כשהתשלומין הוא בשביל מה שהוציאו לתיקון הדרך, אלא אפילו שהוא למס בעלמא, וכנ"ל שאין פירוש רה"ר עניין הפקר, שהמלכות והמדינה לא ישלטו שם ולא שום דין מדיני התורה. אלא וודאי דאיכא דינים מהתורה על כל אדם איך להתנהג ברה"ר בהילוכו וברכיבתו על בהמה, כ"ש בהליכה במכונית. וכן פשוט בזמן שהיו ישראל על אדמתם והוצרכו להוציא ממון לתקן איזה רה"ר, היה להב"ד ג"כ רשות לקבוע שגיבוי דמי התיקון יהיה באופן זה, אם זה הוא יותר טוב להגבייה. ומסתבר שלא היה נגרע בשביל זה חשיבות רה"ר.

יא.

סוף דבר

ועי' בערוה"ש שכתב: "...שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם ורק על סמך היתר זה וכאלו בת קול יצא הלכה כשיטה זו". והוסיף וחדש טעם נפלא להיתר הערים שלנו, כיון שהערים היום אינם עשויים מבואות מבואות כמו בזמן הגמ', שאז היה רה"ר אחד לכל בני העיר, אבל לדידן שכל הרחובות מפולשים לארבע רוחות העולם, ומי שדר ברחוב זה יצא לעיר אחרת דרך רחוב זה, ומי שדר ברחוב אחרת יצא דרך רחוב שלו, וא"כ אין מקום שיקרא עליו רשות הרבים, מפני שאין שם מקום שכולם מתקבצים שם. וגם פלטיא אין אצלינו דהגם שבכל עיר יש שוק וחנויות מ"מ הרי הרבה חנויות ומקומות של מסחור יש גם שלא במקום השוק. עע"ש.

ובשבה"ל (ח"ח סי' קע"ז) הביא רשימה ארוכה של אחרונים שתמכו בעירובין, מהם החכם צבי (סי' ל"ז), ובנו היעב"ץ (סי' ז'), והרב התניא (סי' שס"ג סמ"ב), והן בני דורו ושלאחריו, וכפשיטא ליה להח"ס כן, וכמש"כ בשו"ת (או"ח סי' פ"ט) והבית שלמה בכמה מקומות (ומהם ח"א סי' מ"ג וסי' נ"א) והמהר"ם שיק או"ח (סי' קע"א)

והמהרש"ם (ח"א סי' קס"ב), וכן הכריע החזו"א או"ח (סי' ק"ז) בתוקף, אחרי שהביא כמה ראיות מהש"ס, וקבע שכן דעת גדולי הראשונים ואחרונים.

והביא מתשובת הרא"ש ז"ל דברים נוראים חוצבי להבות אש, לאיש מסויים שהיה מערער כנגד הקמת עירוב במקומו, וכותב לו: "ואם לא תתקן המבואות כאשר כתבתי לך אני מנדה אותך, ואם היית בימי הסנהדרין היו ממיתין אותך, כי אתה בא לעקור תלמוד שסידר רב אשי, ולחלוק על כל הגדולים שהיו עד היום הזה (ואף שהתם מיירי במקום שהיה אפשר לעשות עירוב, מ"מ חזי' החשיבות הרבה שראו הראשונים בענין תקנת העירובין).

וסוף דבריו למעשה, שאע"פ שבעל נפש צריך להחמיר לעצמו לחוש לדעות המחמירים, אבל אין זה מגרע מאומה מהוראה לרבים, אשר רבותנו קבעו בה יסודות להקל, כדי להציל הרבים ממכשולות רבים המצויים [כמבו' בהערה⁽²⁾] (ועי'

כו). הדוגמאות מתשו' משנ"ה, שהביא כו"כ מכשולות שמצויין אפי' אצל בני תורה: א. האוכל שומשמן אחר אכילתו בשבת דהוא מעלה גרה מאכילתו ויצא בעיר דליכא עירוב, עושה הוצאת איסור בשבת. ב. ביא"פ סי' ש"ג הניח בצ"ע אי מותר לבלוע הרוק במקום שאין עירוב דבליעתן היינו הנחתן וגם לרוק ברחוב אסור. ג. לפעמים הכפתור על המלבוש מצד אחד נתרפף התפירה ותלוי ואינו ראוי עוד לסגור המלבוש דאז יש איסור הוצאה. ד. הרבה פעמים נמצא בכיס פרורים קטנים או מוך הנעשה מהבגדים, שהוא להרבה פוסקים באיסור הוצאה, (ובספר נגיד ומצוה וז"ל ועוד מורי ז"ל (הוא האר"י הקדוש) ראה אחד מכמה שנים שמת שהיו מענישים אותו כשרצו לעלותו למחיצתו על שלא נזהר פעם אחת בשבת שנכנס מעט אפר בתוך מנעלו בלתי כונה ולא נזהר ויצא לשוק שלא היה בו עירוב ונענש עי"ז כדי להעלות ממדרגה אל מדרגה אחרת יותר עליונה). ה. הרבה פעמים משתמשים ע"י עכו"ם וסוברים כי הוא היתר גמור, ולא מיבעיא אי הו"ל רה"ר דאורייתא א"כ הו"ל שבות דאפילו במקום מצוה לא התירו, אבל אפילו אי הוא דרבנן מ"מ דוקא במקום מצוה התירו אמירה לעכו"ם. ו. כמה חולים שנושאים בכיס רפואות. ז. בקטנים היוצאים וא"א להכניסם וההורים מטלטלים אותם ומביאים לבתיהם, ח. הזקנים שיוצאים במקלות, ומי שקשה עליו השמיעה ויוצאים במכונת שמיעה, ט. נשים יולדות שנכנסים לבי"ח וצריכים להביא מלבושיהם שמה, י. כמה בני תורה מתבטלין מתורה מפני שצריכים לשבת בבית ולהיות בעיבי סיטער בש"ק מפני שנשותיהם רוצים לצאת ולא יכולים ליקח הילדים חוצה, יא. כמה מזוגות הצעירים לא יכולים לילך לבית ההורים מפני שיש להם תינוק קטן, יב. בימות הגשמים שמתקלקלים המלבושים הכובעים והשטרײמלעך ובאים לידי צער והפסד ממון וגם לידי חילול שבת שאין יודעים שאסור לנפץ הגשם מהכובע או השטריימעל וכיוצא בו, יג. גם בימים טובים שלא הותרה הוצאה אלא לצורך יום טוב כמבואר בש"ע א"ח תקי"ח ושאר הוצאות אסורים ורוב העולם אפילו שומרי תורה אין נזהרין בזה. יד. אנשי הצלה שהולכין בשבת ומוציאין משא כמה פעמים נכשלים שלא לצורך, טו. היוצאים בטליתים קטנים שאין להם שיעור שיש בזה שאלות גדולות, וגם אם נפסק חוט אחד מהציצית, טז. כשהחום גדול כמה פעמים פושטים המלבוש העליון ולוקחים בידים או משימים רק ככה על הכתפים ויש בזה איסור הוצאה.

באג"מ בסו"ד דהביא טענה לאידך גיסא, עפ"י דברי הגמ' דעיר גדולה צריכה שיור שלא תשתכח תורת עירוב כשיראו שבכל העיר מערבין, וא"כ יש לחוש לזה בערים שלנו אם נתיר את כולם, לא ידעו שיש מקום שאסור בטלטול).

ומלבד זה נמצא הרבה בדברי חכמי הסוד בגודל המצוה של תיקון עירובין, ולפי דרכם מבארים הענין בהמתקת הדינים ולגרש החיצונים ולהגביר החסדים. ומצאנו מובא מהאריז"ל ומגדולי הדורות שהיה מנהגם לדקדק ולישא חפצים במקום שיש עירוב (כמובן, כשר כדינו). ובפרי עץ חיים בשעה"כ: "והנה ראיתי למורי ז"ל שבשחרית יום השבת היה מוליך עמו הטלית והחומש מביתו לבית הכנסת, וגם היה מוליכו לבית הטבילה אשר מחוץ לעיר צפת ת"ו אותה הנודעת".

ובאותו ענין, הובא בהליכות שלמה (בעניני תפילין - ארחות הלכה אות 95): "הורע מאד בעיניו הדבר, שבעקבות כך שהאברכים יראי ד' מחמירים על עצמם שלא לסמוך על העירוב נושאות נשותיהם העגלות וכו' לבדן, וכמה פעמים גער על כך, ולאחד שהחמיר על עצמו בזה בבחרותו הורה לו לאחר נשואיו להתיר נדרו בפני שלשה ולטלטל מאז ואילך רק בשעת הצורך, כדי לעזור ולישא בעול עם זוגתו, ואירע פעם שראה אב ובנו הולכים ברחוב ביום השבת כשהאב נושא ספסל ובנו צועד לצדו ואינו נושא כלום, וכאב לבו על הדבר מאד, ובהזדמנות הראשונה דיבר על כך בסערת רוח בלימוד הישיבה, היאך משום חומרא בהלכות עירוב מזלזלים כל כך במצות כיבוד אב, החמורה שבחמורות... (ובודאי שגם שם היה יכול למצוא חסרונות ופסולים בעירוב, אבל מ"מ דעתו היתה שהיה לו לסמוך על המתירים בזה כשעומד במקום כיבוד אב ואם).

אמנם מה שיש נוהגים ליתן לאשה לטלטל במקומם, צ"ע מה מקום להנהגה זו, וכי שונה חיובה בעירובין מחיוב האיש? וצ"ל דזהו יסוד בחומרות, שלא מחמירים 'מחמת שכולם עושים' וכדו', אלא למי שבירר ומצא שכך יש לנהוג, וממילא האיש שיודע ומכיר את החסרונות בעירובין, יותר יש לו להחמיר מאשתו שנוהגת כמנהג העולם שמיקל (ואף שהיה לו להורות לאשתו מה שיצא לו, אבל במקום צורך שחייבים מי שיטלטל, עדיף להשאיר המצב באופן כזה)".

